

KIS-HALAS JUDIT

„Amikor gyógyítok, angyalok jelennek meg a szemem előtt” Egy dél-baranyai szent gyógyító

(Esettanulmány)

TANULMÁNYOMBAN egy, a Baranya megyei Rádfalván ma is aktívan tevékenykedő mágikus specialista identitásának megalkotását szeretném végigkövetni. Vizsgálatom alapjául elsősorban a gyógyító saját maga által elmesélt élettörténete szolgált. Ebből azokra a momentumokra helyezem a hangsúlyt, amelyek jól illusztrálják a különböző eredetű mágikus hagyományok integrálásának folyamatát. Erzsike, a gyógyító, három különböző mágikus hagyomány letéteményese: 1. Rontás-azonosító, gyógyító tevékenykedése révén az Ormánság, valamint a Dél-Dunántúl népi gyógyítóinak utóda; 2. Kártyavetéssel is foglalkozik, tehát a kártyajóslás az előzőnél újabb keletű, talán városias jellegűnek nevezhető hagyományköréhez is kapcsolódik; 3. Angyalokat idéz meg egy Amerikából kapott varázskönyvből tanult mágikus igékkel, és angyal-amuletteket is készít, ami inkább a közelmúlt new-age ezoterikájának hozadékaként értelmezendők. Ezen kívül egész tevékenységét áthatja egyfajta keresztény küldetésstudat, s ennek révén arculatának számos jegye az élő szentekhez, a szentasszonyokhoz teszi őt hasonlóná, így a továbbiakban szent gyógyítóként is hivatkozom rá. Mágikus tevékenységi köreinek e különös vegyülete alapján ez a szent gyógyító egyike azon új típusú mágikus specialistáknak, akik többféle mágikus tradíció összeolvastásával igyekeznek a jelenlegi falusi–városi környezet újfajta igényeit kielégíteni.

Adataim nagyrészt a gyógyítóval, Erzsikével folytatott, több részletben készült beszélgetésekből, illetve a Baranya megyei Rádfalván, Nagyharsányban, Siklóson és a Somogy megyei Töröcskén és Kaposváron 2000-ben és 2001-ben végzett gyűjtésekből származnak. Kiegészítésként felhasználtam Zentai János 1954-es rádfalvai és Zentai Tünde 1967 és 1972 között végzett ormánsági hiedelem- és népszokás-gyűjtéseinek anyagát, Erdélyi Zsuzsannának a töröcskei öntőasszonyról írt jegyzeteit, továbbá a Pécsi Egyetem Néprajz Tanszékén található Néphit Archívum megfelelő részeit.¹

¹ ZENTAI János: A születés, a házasság és a halál népszokásai Rádfalván. JPMÉ. 30–31. 1985–86., Pécs, 1987. 325–343. (A gyűjtés 1954-ben készült, lásd: EA 9444 sorszám alatt.); ZENTAI Tünde: Ormánsági hiedelmek. Folklor Archívum 15. Bp. 1983.; ERDÉLYI Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtőt lépék. 1976. (2. kiadás) Bp. 136–142.; ÉBNER Sándor: A zselici „csonttrákók” és „öntőasszonyok” = Ethnographia XLII. 1931. 146–148.; Az adatbázisban megtalálható az eddigi összes néphittel kapcsolatos publikáció illetve hiedelemgyűjtés anyaga, a Kárpát-medence magyar nyelvterületeiről, illetve az itt élő nemzetisé-

TERMINOLÓGIA

1. A területen ma használatban levő terminusok: Erzsike önmagát, és a hozzá hasonlóan jóslással, gyógyítással foglalkozó mágikus szakértőket általánosságban jósnak nevezi. Emellett megkülönbözteti a kizárólag kártyavetéssel jósoló *kártyásokat*, és a viaszöntés technikáját alkalmazó *viaszolókat*, *viaszosokat*, vagy *viaszöntőket*, amely utóbbi csoportba sorolja saját magát is. Az általa használatos divinációs módszerre *viaszolásként* hivatkozik. Egyes betegségek okául a *rontást* nevezi meg, s e meghatározás szinonimájaként az *átok* kifejezést is használja. Ugyanez a tendencia érvényesül az általa *megrontani* értelemben alkalmazott *átkot (le)tenni / (le)rakni / csinálni* fogalmak esetében is.

2. A terület korábbi, néprajzi gyűjtésekből is ismert, de mára már kevésbé használt terminusai: Az általam vizsgált területen — a Dél-Dunántúlon — a hagyományosan a boszorkány ellenfelének tartott, többek között a boszorkány-rontás okozta betegségeket is gyógyító mágikus specialistát *javas (javos)*, az Ormánságban ezen kívül még a *fíves* megnevezéssel illették egészen a közelmúltig. Kizárólag Dél-Somogyban (elsősorban a Baranyába is átnyúló Zselicben) és Zalában volt használatos az *öntő*, illetve *öntőasszony* fogalom. Ez a fenti gyógyító-csoport egy speciális típusát jelöli: azokat, akik kizárólag viaszöntés segítségével azonosították, illetve gyógyították a boszorkány rontását, vagy általában a rontást. Az ormánsági és somogyi hiedelemadatok szerint *javasok* — többek között — a viaszöntést is alkalmazták azonosító eljárásuként, de például a füstöléshez² vagy a rontószer elégetésével történő házhoz időzéshez³ képest talán kevésbé gyakran. Az egész területre jellemző továbbá, hogy a viaszöntést egészen a 20. század hatvanas-hetvenes éveiiig nem kizárólag a specialisták gyakorolták, hanem az *ijedtség*⁴ gyógyítására bárki alkalmazhatta. A „laikus” — tehát nem specialista általi — alkalmazás már a közelmúltban is jelentősen visszaszorult a szakértői gyakorlattal szemben. Maga a technika a „tudakozódásnak már a

gek köréből. Ebből elsősorban a *gyógyító*, *boszorkány*, *szentember*, *divináció*, *rontás* témakörök adatait vettem figyelembe.

² A füstölés során vagy a megrontott embert, állatot, vagy annak valamilyen tartozékát (pl. ruhadarab, haj, szor, stb.), füstölte meg valamilyen „füstölőszerrel” a javas, vagy az o tanácsára a megrontott személy hozzátartozói, illetve a megrontott állat gazdája. A füstölés eredményeként hamarosan megjelent a rontással gyanúsított személy, valamilyen ürüggyel (pl. kölcsönkérés) a megrontott személy, állat lakóhelyén. Ormánsági adatok: ZENTAI T. i. m. 1983. 139–142.

³ A feltételezett rontó által elrejtett rontószert (pl. fekete tyúkot, kígyófejet, kölespolvyát, hagymahéjat, elvetélt csecsemő holttestét, stb.), amit a javas által mondott helyen (pl. az istálló falában, jászol alatt elásva) meg is találtak, szintén a javas tanácsára elégették, s a rontó rövidesen megjelent. ZENTAI T. i. m. 1983. 140–141. (540. és 542. szöveg).

⁴ „Ijedtség” gyűjtőnévvel illették az egész magyar nyelvterületen azt a tünet-együttest, amely erős fejfájással, rossz lelkiállapottal, rémálmokkal, sírással jelentkezett. Okául, mint arra az elnevezés is utal, a megijedést nevezték meg. Elsősorban csecsemők, kisgyermekek körében volt gyakori, de felnőttek esetében is előfordult. A magyar nyelvterület egészéről vannak adataink a betegség ön-, ólom-, vagy viaszöntéssel való gyógyítására, már a kora újkortól fogva. Az öntés során megszilárduló ön-, ólom-, viaszalakzatok mutatják meg a megijedést okozó állatot, eseményt, és igazolják az ijedtség diagnózist. Somogyi és zalai adatok az ijedtség öntéssel való gyógyításához: GÖNCZI Ferenc: Az emberi betegségek gyógyításai a göcseji népnél = Ethnographia XVI. 1905. 345–361.; ormánsági adatok: ZENTAI T. i. m. 1983. 170–171. (717. és 718. szövegek).

boszorkánypercek adatai szerint is népies, de nem specialistákhoz kötődő módszere” volt.⁵ Maga a viaszöntés — erősen sematizálva — a mi esetünkben következőképpen zajlik: hideg szenteltvízbe Szent Antalhoz és Szűz Máriához intézett fohász és ráolvasás kíséretében Erzsike forró méhviaszt önt. Az öntést a betegség súlyosságától függően többször is megismétli (általában háromszor). A megszilárduló alakzatokból igyekszik következtetni a rontó személyére és a rontás körülményeire. Végül a szentelt vizet és az utolsó viaszfigurát átadja a betegnek: a szenteltvízzel háromszor meg kell mosakodnia egy útszéli kereszt előtt, a viaszt úgy kell elégetnie, hogy közben az egész lakását (házát) helységenként végigfüstöli vele, majd a megmaradt, szénné égett viaszt el kell ásnia a háza előtt.

3. A *kutató terminusai*: Az itt bemutatott anyag interpretálásához szükségesnek tartottam a *szent gyógyító* fogalom használatát. Pócs Évának a *szent látóra* alkalmazott meghatározását használom, értelemszerűen kibővíve. Tehát a *szent látó* „keresztény konnotációjú közösségi szakember, akit a magyar kutatásban *szentembernek*⁶ neveznek, az európai kutatók *élő szentként*, *világi szentként* emlegetnek. A túlvilággal tisztán vallásos mediátori kapcsolatot tart fenn (álmok, látomások, illetőleg transztechnika révén); keresztény segítőszellemű van.”⁷ A *szent látó* időnként maga is foglalkozik gyógyítással, egyes esetekben — akárcsak a mi esetünkben — a gyógyító tevékenység kap a legnagyobb hangsúlyt profiljában, így *szent gyógyítóként* hivatkozunk rá. A fogalom használatának jogosságát nyomatékosítja, hogy Pócs Éva épp az általam vizsgált Dél-Dunántúli területen elterjedt *javas* elnevezésről feltételezi, hogy eredetileg a fenti attribútumokkal jellemzett „látó-gyógyítókat” jelölhették vele⁸. A *szent gyógyító* a mágikus specialisták egész Európában elterjedt típusai közé tartoznak már a középkor óta, s ekkor váltak a „démonizált boszorkány” ellenfeleivé: a rontásuk által okozott betegségek gyógyítóivá, illetve a boszorkányok látóivá és azonosítóivá.⁹

A SZENT GYÓGYÍTÓ ÉLETÚTJA

Erzsike negyven éves, elvált asszony, aki Márfáról – az egyik szomszédos kistelepülésről – költözött Rádfalvára kilenc évvel ezelőtt. Jelenlegi élettársa jóval fiatalabb nála. Egyetlen közös gyermekük (egy kisfiú) tizenkét éves. Rádfalva egyike a Kelet-

⁵ PÓCS Éva: Jólás, tudakozódás. In.: DÖMÖTÖR Tekla (szerk.) Magyar Néphit VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Bp., 1990. 691. Az ön-, ölom-, viaszöntés célja lehet még — az év bizonyos időszakaiban — tudakozódás az egyén jövőbeli sorsáról. Ez a funkciója azonban nem tartozik szorosan a jelen tanulmány témaköréhez, így a továbbiakban nem érintem.

⁶ Röviden utalok a *szentemberrel* kapcsolatos legalapvetőbb művekre: BÁLINT Sándor: Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Bp., é.n. [reprint: Szolnok, 1981. Az utószót írta: BARNA Gábor], GRYNÆUS Tamás: Engi Tüdő Vince – legenda és valóság = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972–1973., Szeged, 1974. 155–184., GAGYI József: A szentasszony = PÓCS Éva: Lélek, halál, túlvilág. Vallásantropológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. (Tanulmányok a transzcendensről 2.) Bp., 2001. 171–192.

⁷ PÓCS Éva: Magyar samanizmus a kora újkor forrásokban = PÓCS Éva: Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán. Válogatott tanulmányok I. Bp., 2002. 136–172.

⁸ PÓCS i. m. 2002. 156–157.

⁹ PÓCS i. m. 2002. 156–157; 160–162.

Ormánság haldokló falvainak — lakosainak száma 248 fő — és a felnőtt lakosság 60–70 százaléka munkanélküli.¹⁰ Erzsike a falu egyik legmódosabb lakójának számít, családjával a falu közepén levő takaros házacskában él, amely élénk színével, hófehér kerítésével és az ablakait díszítő hatalmas selyem-és élővirág csokrokkal kirí a szomszédos kopott házak sorából. Eredeti foglakozása fodrász és már közel tizenöt éven keresztül tevékenykedett e szakmában, amikor súlyos megbetegedése — feltehetően depressziója — miatt fel kellett hagynia vele. Az orvosi kezelés hatástalannak bizonyult:

[...] Az orvosok azt mondták, hogy idegi alapon történik. [...] Csak ű'tem, ű'tem. S akkor öő nem volt kedvem semmit se csinálni. Akkor adtak rengeteg nyugtatókat, akkor még az betetőzött, mert a nyugtató az még rátett arra, hogy én lelki beteg voltam, vagy ilyen rotásos beteg. És akkor ez... sajnos nem tudtam belőle kilábadni...

Ekkor fordult először „népi” gyógyítóhoz: a Somogy megyei Töröcskén élő öntőasszonyhoz majd később a szintén somogyi Visnyén lakó férfíhoz, aki végül — a töröcskei öntőasszonyhoz hasonlóan viaszöntés segítségével — meggyógyította.¹¹

[...] mikor tizenhárom hónapi táppénz után kétszer meg lettem viaszolva, akkor kénytelen voltam elhinni, mer' vártam, hogy na, most nem leszek rosszul, nem leszek rosszul. [...] És akkor nem lettem rosszul.

Erzsike nem sokkal gyógyulása után maga is a töröcskei és a visnyei gyógyítók nyomdokaiba lépett: viaszöntéssel és jóslással kezdett foglalkozni. Azóta, vagyis éppen kilenc esztendeje, nem dolgozik, a gyógyításnak szentelte életét, emellett a családi gazdaság ügyeit is nagyrészt ő intézi.

Tanulmányom következő részében azt a folyamatot mutatom be — követve a szent gyógyító életútjának kronológiáját — melynek során a három már említett mágiikus hagyomány integrálódott Erzsike életébe.

1. KÁRTYAVETÉS

Erzsike szakmája révén került kapcsolatba egy pécsi kártyajóssal, Rozika nénival: az idős asszony egyik kliensétől szerzett tudomást az ügyes kezű fiatal fodrászlányról. Erzsike hajlandó volt — megfelelő fizetség ellenében — időnként Pécsre utazni, és a lakásán rendbe szedni az idős jósnő haját.

Egy kártyajósnő volt, a [Pannika] néni, ő Kertvárosba' lakott, ő nyomorék volt, és akkó' megkért, hogy menjek, fessek be a haját, mert ő nem tud járni...

Rozika néni, a jósnő úgy ítélte meg, hogy Erzsikének tehetsége van a jósláshoz. Így megtanította őt a kártyavetés fortélyaira, amit Erzsike gyorsan megtanult, de csak mellékesen, szórakozásból foglalkozott vele. Erzsike nem különleges, transzcendens tehetségének, hanem inkább akaratereje és céltudatossága gyümölcseinek tartja a kártyavető tudományát.

¹⁰ Az adatokat a diósvizslói körjegyzőség dolgozói bocsátották rendelkezésemre. Köszönet érte.

¹¹ A szóban forgó töröcskei öntőasszonytól, Fehér Györgyné Zsifkó Rozália (sz. 1913.) gyűjtött öntőimát a 13. szám alatt közli ERDÉLYI Zs. 1976. 133–136.

Már gyerekkoromban is mindig élelmes voltam. Tudtam, hogy amit el akarok érni, miként fogjak hozzá, és azt is tudtam, hogy minden jó úgy, ahogy elhatározom és megteszem.

Ez a vélekedés megfelel a kártyavetés, mint jósló-rendszer elsajátításához kapcsolódó eddigi ismereteinknek: a jós a jóstárgyak — esetünkben a kártya — által közvetített jelek értelmezése által tudósít mindhárom idődimenzióról. A jelek értelmezése egyszerű tanulással elsajátítható, nem igényel különösebb kiválasztottságot.¹²

Erzsike a rontás gyógyítás folyamatának első fázisában, a rontás-diagnózis óvatos megfogalmazásához alkalmazza a kártyavetést. A kliens közeli múltjáról, jelenéről tudakozódva megpróbálja felmérni, hogy: 1. Hajlamos-e rontásnak tulajdonítani jelenlegi betegségét / szerencsétlen helyzetét; 2. Amennyiben igen, Erzsike igyekszik kijelölni a rontáshoz alapot szolgáltató lehetséges konfliktushelyzeteket, végül megkísérli potenciális rontó-jelölt(ek)re irányítani a kliens gyanúját. Először a letett lapok alapján egy hipotetikus rontás-történetet vázol fel, amelyet monológ formájában elő is ad a kliensnek. Ezután már óvatos kérdésekkel halad tovább, s a végleges diagnózist a klienssel folytatott párbeszéd után állítja fel.

[Kártyavetés közben:]

Van ott egy ellenséged, ahova te jársz. Szoktál menni valamit csinálni, dolgozni. Beszédetek ott valami pénzről is, abba a házba, és bosszús voltál a pénz miatt. Volt itt egy kis vitád és egy kis veszekedés is, azután lettél te rosszul. Egy papír miatt valakivé' összevitakoztál'. Nem leszel mostanába' maj' beteg. De az a rontástó' működött, mert te előtte vesztél össze azzal a valakivel. Itt van. Hamarosan áll neked egy nagy öröm, és egy nagy szerencse egy férfivel. De a házba' lesz rajtatok sok pletykabeszéd is maj', valami hivatalos dolog miatt még. Pénzügyileg akartak neked kellemetlenségeket csinálni a szerencséd miatt, de úgy néz ki, hogy bosszúságot is hivatalosan akartak csinálni. Tehát úgy akarták csinálni, hogy ne vegyed észre aztat, hogy mitől működik rajtad ez a kellemetlenség. De te a munka miatt egy férfivel összevitakoztál. És a férfi, az csinált veled valamit. Biztosan tudod, ki volt az férfi...

A kizárólag kártyavetéssel foglalkozó jósokkal ellentétben tehát Erzsike csak alárendelt szerepben, az általa a rontás megállapításához kizárólagosan adekvátnak tartott viaszöntés mellett használja a kártyát:

[...] Tehát a viasz és a kártya tulajdonképpen nemigen vannak összekötetésben. Mert a kártya az csak hajszíneket mond, meg hogy fiatal az az illető, vagy idős az az illető, vagy milyen oknál fogva akarta azt a valamit megcsinálni. És akkor a viaszolásba visszont azt is kimutatja, hogy ha esetleg házná' van, milyen formája van annak a háznak, vagy annak a valakinek milyen az arca, haja aki őtet megátkozta. Általába' mindenki mindigá' tudja, amikor megmondom neki, hogy...

¹² DERJANECZ Anita: A sors és megismerésének lehetőségei két csfki falu hiedelmeiben = PÓCS Éva (szerk.): Sors, áldozat, divináció. Bp., 2000. 312.

2. NÉPI MÁGIA: RONTÓK ÉS GYÓGYÍTÓK

Erzsike életében meghatározó szerepet játszott a már említett, idegi eredetű betegsége.

[...] Hát igen, az olyan volt például az első betegségem, a rontásos betegségem az olyan volt, hogy esténként ért el. És mindig olyan valami, amikor megvacsoráztam, mintha ha epilepciás lennék. És akkor kénytelen voltam lefeküdni, éreztem má', hogy rosszul vagyok. Lefeküdtem, és egy öt percig tartott ez a valami, de akkor aztán se beszélni, semmit nem tudtam. Az olyan volt, hogy csak fekiüdtem, fekiüdtem, sírtam. Hiába kérdezték, mi a bajom, nem tudtam válaszolni. Mindenről tudtam, ami körülöttem volt, csak nem tudtam válaszolni. [...] Az orvosok azt mondták, hogy idegi alapon történik. Tehát, hogy ideges vagyok, és akkor nem tudok dolgozni. Csak ú'tem, ú'tem. S akkor öö nem volt kedvem semmit se csinálni. Akkor adtak rengeteg nyugtatókat, akkor még az betetőzött, mert a nyugtató az még rátett arra, hogy én lelki beteg voltam, vagy ilyen rontásos beteg. És akkor ez sajnos nem tudtam belőle kilábra'ni. Még jobban lenyomott a nyugtató. Rengeteg öö Szedukszeneket szedtem, és ez nagyon, még jobban lenyomott engem. [...] És akkor, mikor megviaszoltak, akkor abbahagytam.

Ekkor került kapcsolatba a mágikus hagyományok egy következő rétegével: a népi mágia helyi hiedelemrendszereivel. Feltételezem, s a területről származó hiedelemadatok is igazolják, hogy Erzsike előtt nem lehetett teljességgel ismeretlen a rontás, illetve a boszorkányság, mint az egyéni krízishelyzetekben alkalmazható potenciális csapásmagyarázó elv.¹³

[Gy: Korábban említette, hogy ön tudja, hogyan szokták az embereket megrontani.] Na, hát azt, hogy hogy csinálják, hogy se, azt én nem is tudom, de nem is nagyon szeretném tudni. Legyen elég az csak, ha azt látom meg, hogy mi az a dolog, amire megcsinálták. Mert én úgy tudom oldani az átkokat. Tehát annyira belebonyolódni soha nem bonyolódtam bele, hogy ők ezt hogy csinálják, ezeket a rontásokat. Erről az egy dologról beszélni se szeretnék, mert az az igazság, hogy öö ... a rontásos dolog azt csak ők tudják, hogy milyen rossz imádságokat, meg mit hogyan csinálnak. [Gy: Én se arra lennék kíváncsi, hanem hogy általában. Hogy mondjuk, mondjuk, maga mit tud erről egyáltalán?] Azt tudom róla, hogy csinálják. Mondom, ezeket, hogy sok betegség legyen, ne legyen munkahelyük. Tehát tulajdonképpen szakadásokat csinálnak. Ami azt jelenti, hogy szakadás a házasságtól, a munkától, a családtól, tehát akár a gyerekeinktől. Hogy sok gyerek van, hogy nagyon jó sora van otthon, és csak egyszerűen váratlanul eltávoznak, vagy elmennek. Ezeket mind ilyen rontási dologgal készítik. Aki addig mondjuk nem volt olyan típusú, hogy mehetnékje

¹³ „A boszorkányság fogalmának szociálintropológiai értelmezése szerint ez az embert ért csapásokat magyarázó ideológia és a közösségi konfliktusokat szabályozó intézmény, amely a kora újkor európai falusi társadalmakban a rontó–sértett–boszorkányazonosító és gyógyító kapcsolathálózatában működött. Az ideológia — a boszorkányság hiedelemrendszere — értelmében a csapások emberi károkozótól, a »közösségen belüli ellenségtől«¹³ erednek, akiről feltételezik, hogy természetfeletti képességei révén ártani tud az embernek és gazdaságának, meg tudja őket »rontani«¹³.” PÓCS Éva: Élők és holtak, látók és boszorkányok. Mediátori rendszerek a kora újkor forrásaiban. Bp., 1997. 10–11. Ezt érvényesnek tartom azzal a módosítással, hogy esetünkben nem annyira a közösségi konfliktusok kezelésére, mint inkább az individuális krízishelyzetek megoldásához veszik igénybe a boszorkányság ideológiáját.

volna. Hát meg vannak olyasmik, hogy rengeteg rendőrségi ügyekbe keverednek, lopnak. Szabályosan kikapcsol az agyuk ezeknek az embereknek. Ilyen. Sok mindenki ilyen van. [Gy: És ezt rontás okozhatja?] Igen. Igen. És olyan is van rontással, hogy sokszor éri őket baleset, sűrűen. Akkor megvan az, hogy mi az a tárgy, amit megrontottak. Van, akinek a kocsját, van, akinek motorját, van, akinek lába nyomát. Hát ezt ugye, hogy milyen formába' csinálják, eztet ők nagyon jól tudják. Nagyon értik ezt a dógot.

A boszorkányság hiedelemrendszere¹⁴ tehát látenszen létező, de még mindig érvényes referenciakeretként magyarázatot nyújtott Erzsikének először betegsége értelmezéséhez, később pedig specialista-identitásának megfogalmazásához is. A két mágikus tradíció közti átmenetet a pécsi kártyajós személye jelenti: ő küldte Erzsikét a töröcskei öntőasszonyhoz, mert betegsége mögött rontást gyanított. A már említett „gyógykezelések” során Erzsike kialakított a társadalmilag elfogadott, intézményesített mellett egy, a boszorkányság keretei között működő alternatív betegség-magyarázatot: a megrontást.

Hát nem csak én foglalkozok [viaszöntéssel]. Görcsönybe' is foglalkoznak viaszolással, de ők más formába' csinálják. [Gy: Teljesen másféleképpen?] Teljesen más dolog. Teljesen más, mint amit én csinállok. Én ezt így láttam, így tanultam, így örököltem, és ezt én így is akarom csinálni, mert ezt tudom, hogy ez csakis így a jó. Tehát legelőször engem is így csináltak meg, és én azt tudom, hogy én attól meggyógyultam. S azt is tudom, hogy akiket én elvállalok, hogy meggyógyítom, azokat meg is gyógyítom. Most van olyan, aki idejön, hogy na most én gyógyítsam meg őtet, vegyem le róla ezt a betegséget, mert ő biztos, hogy rontásos. Na de ez nem biztos, hogy úgy van. Tehát amikor én megnézem a kártyából, akkor én megmondom neki, hogy most ő igazi beteg, vagy rontásos beteg, vagy mind a kettő, vagy pedig csak igazi betegsége van, de ha megviaszolnám, annyit segítenék rajta, hogy enyhébb lenne neki a betegsége. Tehát ezt csak így lehet. Én nem csinállok olyasmit, hogy na most valaki idejön és akkor én nagy beteg vagyok, és akkor Erzsike adok én magának özetret, vagy tízetret, gyógyítson meg engemet, és utána meg azért' gyönne énhozzám vissza, hogy én becsaptam. Hát itt még ilyen nem történt. És nem is szeretném. Nem is szeretném. Tehát ez egy olyan dolog, hogyha nagyon beteg, megmondom: nézze, magának van egy hivatalos betegsége, egy kicsit enyhíteni tudok a betegségén, de teljesen meggyógyítani én se tudom, mert ez egy igazi baj már, ezt itt már nincsen mit segíteni. Az Isten se. [...] Orvosokhoz kiülöm, igen. Van olyan, aki jár is már közbe orvoshoz, és nem gyógyul, nem gyógyul, és akkor eljön hozzám. Igen, tehát ide is eljön. Járnak énhozzám. Például jártak orvosok, jártak pszichológusok. Itt ilyen kommandósoktól kezdve a bírósági ügyészekig itt mindenki [megfordult].

¹⁴ A boszorkányok/tontók egymáshoz való viszonyulásáról lásd: ZENTAI T. i. m. 1983. 148. A zselici Somogy-szentpálról (Somogy m.) 1967-ben gyűjtött hiedelemmondában a jóasszony megönti a beteget, majd tanácsot ad neki az éjjeli lovas alakjában megjelenő, nyomó boszorkány további behatolásának megakadályozásához. (Néphit Archívum). További zselici adatok: VELZENBACH István gyűjtése, Cserénfa, (Somogy megye) 1971. Kézirat a Somogy Megyei Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményében.

Valószínűsítem, hogy a „kezelések” alatt már megfogalmazódott Erzsikében a gondolat: ő maga is képes lehet a gyógyításra, a tudomány megszerzésére, hiszen — mint már említettem — önmagát céltudatos egyéniségként jellemezte. A tudományhoz jutásról szóló történetében a visnyei öntő maga jelöli ki Erzsikét utódául, egy rejtelmes utalással, amely csak a későbbi események fényében nyeri el jelentését.

Ő mindig is mondta, hogy nagyon sok ember járt őhozzá. És hogy valamikor majd ad ő nekem valamit ajándékba, amiről én mindig órá fogok gondolni. És amikor meghalt, akkor rosszul lettem, és akkor azután egy jó ideig még nem viaszoltam. [...] Addig, ameddig egy ugyanolyan férfi ide nem jött, mint amilyen ő volt. [...] És akkor őt mikor megviaszoltam, attul fogva ... csináltam. [...] Attól csinálom is, attól fogva. És akkor a viasz szerint meglátom, hogy kinek milyen átka van, ki csinálta, hova, mire tette rá. És azok ... azok az emberek azt meg is találják. Hát, jó dolog... egyrészt.

Erzsike egy másik beszélgetés során úgy emlékezett vissza, hogy első öntése alatt maga a visnyei öntő jelent meg egy hatalmas szélviharban és ő „súgta” neki, hogyan kell leolvasnia a viaszfigurákat.

Mindkét verzióban nyomon követhetők a javasokhoz, illetve az öntőkhöz kapcsolódó helyi hiedelmek: a betegség révén történő tudányszerzés, a tudomány átvétele a *javas/öntő* halálakor, a *javas* szélben való közlekedése¹⁵. Csak a felsorolás szintjén említem meg azokat a további helyi hiedelem-motívumokat, amelyek Erzsike *javas/öntő* identitásának komponensei:

1. Előre látja a hozzá érkezőket, ismeri szándékait:¹⁶

[Gy: Volt már olyan, hogy megálmodta, hogy valaki jön magához? Vagy megérezte, hogy valaki valamit nagyon...] *Én ezt mindig megérezem, ha valaki ide fog jönni. Meg azt is megérezem, hogy rosszindulattal jön ő ide, vagy jóindulattal. De, ha én valakire rá gondolok, látom magam előtt az arcát, az biztos, hogy az másnap, vagy harmadnap megjelenik. Tehát én azér' látom annak a valakinek az arcát magam előtt, mert ő már vágyik idejönni. És akkor valaki gondol arra, hogy na most elmegyek az Erzsikéhez, elmegyek, és nem és nem tud idejönni. És akkor van olyan, aki először telefonál, és akkor, hoppsza, sitty-sutty ha így sikerül neki fuvar, minden, és akkor már itt is van. Tehát, ez így működik.*

¹⁵ A betegség következtében, illetve a másik mágius specialistától, annak halálakor történő tudányszerzés hiedelme nem kizárólag a javasokhoz és az öntőkhöz, hanem valamennyi „tudománnyal”, vagyis természetfeletti képességekkel rendelkező személyhez is kapcsolódik. Itt inkább helyi hiedelemkészletben való kontinuus és egyúttal látens jelenléti és a fenti módon való újra-aktivizálásuk szempontjából bírnak különös fontossággal. Ugyanez érvényes a szélben/forgószélben való utazás/megjelenés esetében is. Néhány adat a tudányszerzés fenti módozataira: a töröcskei (Zselic, Somogy m.) öntőasszonyok a családon belül anyáról-leányra, illetve anyósról-menyre örökítették át az öntőimát, amit az „örökös” csak az átadó halála után tudott hatásosan alkalmazni: ERDÉLYI Zs. i. m. 1976. 136–137., saját gyűjtés 2001.; a töröcskei öntőasszony úgy tudja, hogy a visnyei jós a nevelt fiára hagyta halálakor a tudományát, saját gyűjtés, Töröcske, 2001; a sellyei (Ormánság, Baranya m.) öntőasszonyra is az anyjáról szállt a tudomány annak halálakor, ZENTAI T. i. m. 1983. 134. A forgószélben megjelenő javastról lásd: ZENTAI T. i. m. 1983. 136–137.

¹⁶ ZENTAI T. i. m. 1983. 142. (549. szöveg), 143. (554. szöveg), 148. (573. szöveg)

2. Szerelmi varázslással, a házaspárok megromlott viszonyának rendbetételével is foglalkozik¹⁷:

[Gy: Ugye az egyik szobor is olyan, hogy az egyik betegétől kapta, ugye? Ezt, ugye!] Aztat igen. Az világit éjszaka. Az foszforeszkálás, az a Szűz Mária. Most például volt egy ilyen, ami zenélt, de azt eladták, és akkor meg úgy döntöttek, hogy mer' megmeneküit a házasságuk, minden. Ők jártak egy másik jóshoz, s akkor az jött ki nekik, hogy nem fognak elválni, hiába adják be a válópert, ők nagyon szépen együtt maradnak. És hála Istennek, ez két éve történt, mai napig szépen együtt vannak. Hát azóta persze nem mennek a másik jóshoz.

3. Átveszi betegeitől azok betegségeit, s ő maga szenved:¹⁸

[...] ez a sok átok az emberekről itt marad. Sok minden abban az idő tájban nekem nem sikerült, mert rajtam maradt az embereknek aaa problémája. Nagyon gyorsan meg szerettem volna őket gyógyítani, s először általában' énram jön a bajuk, és aztán a szentek föloldanak engem a bajból. [...] Érdekes dolog, mert hogyha nagyon kiborulok az emberektől tudnák, tudok egész nap sírni rajta...

Erzsike tehát megalkotta, és magára öltötte saját népi gyógyító szerepét, ám nem vált egyedülálló jelenséggé még ebben a szűk régióban sem. A helyi „mágikus piac” az utóbbi évtizedben kitermelte a maga szolgáltatóit: csak a szűkebb, 20 km-es sugarú körben hét specialistát ismer maga Erzsike is, akik kártyajóslással, rontás-azonosítással és gyógyítással foglalkoznak. Kétféle aspektusban kerülnek szóba ezek a szakértők Erzsike történeteiben, s mindkettőnél fontos szerepet játszik a helyi archaikus hiedelemkészlet. Egyrészt mágikus-hierarchiába rendeződnek, amelynek rendező elve az általuk birtokolt mágikus erő nagysága.¹⁹ Másrészt egy olyan duális rendszert alkotnak, amelyben csak pozitív és negatív pólus létezik: a gyógyító és a rontó.

Lássuk elsőként a szakértők hierarchiáját. Erzsike a körmök összes gyógyítói között saját magát tartja a legerősebbnek, a legnagyobb tudományúnak, mivel az ő általa kezelt betegek gyógyulnak meg a leghamarabb. Éppen ezért ő sem fordulhat már saját betegsége esetén a többiekhez, hiszen azok kisebb tudományúak lévén, nem tudnak segíteni rajta, mert túlságosan megbetegednének, ha Erzsike betegségeit átvállalnák.

Hát, elmennék mondjuk a gyógyítókhöz, megmondom én neked őszintén. Csak az az igazság, hogy azt mondták nekem a többi gyógyítók már, hogy engem nagyon nehéz megviaszolni. Mer' mivel hogy én vagyok köztük a legerősebb. És most nekem akkor úgy működné, hogy én egy viaszhoz hiába megyek el. Mert ő nem volna olyan erős, hogy engem meggyógyítson, mert ő lebetegedne attól, amilyen erős én vagyok.

Ráadásul Erzsike úgy látja, hogy rangját, képességeit a többiek is elismerik, és tudomásul veszik alárendelt helyzetüket. Kénytelenek rá, hiszen a mágikus piacon is versenyhelyzet van: a legjobb szolgáltatást, vagyis a leghatásosabb gyógymódot nyújtó az elsőbbség és a haszon.

Ez úgy derült ki, hogy én vagyok a legerősebb a rontás-levételbe, hogy hamar meggyógyulnak az emberek és ezt saját maguk észreveszik. Tehát, hogyha most

¹⁷ ZENTAI T. i. m. 1983. 138–139., 146. (570. szöveg); VELZENBACH i. m. 1971. (45. szöveg.)

¹⁸ ZENTAI T. i. m. 1983. 165. (686. szöveg)

¹⁹ Például: ZENTAI T. i. m. 1983. 144. (560. szöveg)

elmennek egy jóshoz, akkor most nem akarom őket megmevezni, mondjuk, megviaszolja őket ma, lehet, hogy csak öt hónap múlva változik nekik valami. De viszont ha én megviaszolom őket, akkor két-három héten belül már változik. Tehát annyira gyorsan van az egész, hogy, hogy, hogy észre kell hogy vegyék azt az emberek is meg a jósok is. Ezér' nem hiszem, hogy haragszanak rám érte. Én se haragszok örájuk. Mindenkinék, szerintem, megvan a saját maga adottsága. Lehet, hogy aki engem szeret, őt nem szereti, aki őt szereti, engem nem szeret. Na most, elférünk egymás mellett. [Gy: Szokott is velük találkozni, akik ilyenfel foglalkoznak?] Szoktam, szoktam. Nem is vagyok velük például haragba, egyikkel se. De miér' lennék velük haragba? Van mondom olyan, aki, aki irigyelte a munkámat, egy jós. De hát a többről nem hallottam. Egy valakiről tudom, hogy rossz volt. De csak kár-, ő csak kártyás volt, tehát nem is viaszos. Nem is tudom, miért lehetett volna ő az én ellenfelem. Semmiféleképp se lehetett volna, mert ő... A kártyások azok csak kártyások.

Az egymással vetélkedő mágikus szakértők archaikus képzeete esetünkben is megjelenik, méghozzá igen sajátos formában: aki gyógyítással foglalkozik, az nem ronthat, és megfordítva.

[...] általában' véve megvan itt, hogy most a jósok csinálják, egyik a jó dolgot csinálja, a másik a rossz dolgot csinálja. Ezt ők nem is tagadják. Na most van egy olyan valaki, aki mind a kettőt szeretné csinálni, de ez nem működik. [Gy: Tehát egyszerre nem szabad akkor, vagy nem lehet?] Hát van, aki akarja ezt csinálni, hogy most csinálom ma jót, holnap meg csinálom neked rosszat. De ez nem működik, mert ez valami formába' visszacsap. S mindig az embereknek van egy olyan oldala, hogy vagy jó ember vagyok, vagy rossz ember vagyok, vegyes nem lehet.

Erzsike önmagát kizárólag gyógyítóként hajlandó meghatározni: képességeit Istentől és Jézus Krisztustól származott adományként tartja számon, mint arra a későbbiekben még utalni fogok. Ezért a rontásról nem szívesen beszél, és az — ő feltételezései szerint — ezzel foglalkozókat mélységesen elítéli: „Végtelenül haragszok a rontásokér' ” — mondja.

Erősen sarkított morális állásfoglalása mögött azonban, saját bevallása szerint is, ott lapul egy jóval hétköznapibb indok: a megélhetésé. Erzsikét nem csak saját maga, hanem a jelentős bevételt biztosító kliensek is gyógyítóként, a fehér mágia képviselőjeként tartják számon. A mágikus piac egyensúlyát a gyógyítók és rontók együttesen tartják fenn. A rontást végzők az ő szavaival szólva „jó pénzüsszegér' megcsinálják” azt, s a gyógyító sem ingyen dolgozik: „Éngem viszont azér' fizetnek az emberek, hogy én meggyógyítsam őket.” Ez a szerep tehát kötelezi őt a fenti attitűd megjelenítésére, ami természetesen nem jelenti azt, hogy környezete kizárólag pozitív mágikus specialis-taként nyilatkozik róla: „megronti az embereket”, mondják róla a falujában. Erzsike, sajátosan értelmezett keresztény morálja alapján, különbséget tesz fizetség és fizetség között: a fizetett rontás/rontatás ádáz gonosztett, míg a rontás és a betegségek gyógyításáért neki fizetett pénz tulajdonképpen szent célért hozott áldozat. Nem más, mint a szenteknek szánt adomány, amelyért cserébe elnyerhetjük a szentek jóindulatát.

Saját imázsának megőrzése érdekében Erzsikének tehát mindenképp szükséges időről-időre kijelölni azokat a negatív erővel rendelkező „rontókat”, akikkel szemben ő a jó oldalt képviseli. Ezért a közelben levő Görcsönyben élő, országos hírnévvel

rendelkező Jolikát tartja legfőbb ellenfelének. Jolika elsősorban kártyavetéssel foglalkozik, de emellett kézzel gyógyít, és Erzsikehez hasonlóan ő is a szentek segítségével és támogatásával tevékenykedik, néha alkalmazza az öntést is. Erzsike a somogyi-göcseji öntők hiedelmköréből általa valószínűleg ismert elképzelést tükrözően úgy véli: Jolika mellett dolgozik egy férfi — sokatmondó helyi gúnynevén „Békás Géza” — is, aki rontással foglalkozik. Erzsike, bár vonakodva, még a férfi által üzött egyik rontó eljárásról is beszámol:

„Megvan, hogy mennyi sírról kell fölszedni a gyertyát, és felolvaszani, kormot belekeverní, a közepébe rongyot kell rakni. Ez a fekete gyertyázás.”

Mindez emlékeztet a visnyei öntőhöz kapcsolt hiedelmekhez: mellette szintén dolgozott egy ellenkező nemű segítő (egy általa és a töröcskei öntőasszony által is kezelt asszony), aki a visnyei öntő rontásaihoz szükséges békákat összegyűjtötte. A rontáshoz a visnyei öntő fehér zsákocskákat használt. A zsákokba békacsontot és valamilyen fehér, darához hasonló port tett. Pácienseinek ezt a zsákot a temetőben kellett elásniuk, egy olyan sírba, amelyben az övékkel megegyező keresztnévű halott feküdt. Az eredetileg gyógyításnak nevezett procedúra a jelenlegi töröcskei öntőasszony szerint tulajdonképpen rontó eljárás lehetett.²⁰

Az ellenséges rontó specialistával, tehát Jolikával való konfliktusát Erzsike egy álom-elbeszélés keretében ágyazva meséli el:

Néhány éve becsípődött egy ideg a gerincében és az egyik lábára lebénult. Nem tudtak rajta segíteni, bár ő sem szedte be a felírt „gerinctablettát”. Elment más jóshoz is, de nem tudták meggyógyítani. Közben térden csúsza, a szőnyegen, az ágya előtt fogadta a betegeket és továbbra is gyógyított. Álmában megjelentek neki a környék összes jósai, s a visnyei jós fogadott fia — Erzsike jóstestvére — tanácsot adott.

[...] Patkó alakban álltak körülöttem, velem szemben a Jani. Megkérdeztem őket: „Jóstársaim, árnuljátok el, kitől van az én betegségem és segítsenek!” Egyikük se szólt. Erre a Janit kérdeztem: „Jóstestvérem, mondd meg, mi a bajom, segíts!” Azt mondta: „Vedd be a kék tablettát az éjjeliszekrény-fiókból, amit eddig nem akartál bevenni! Holnap reggel felkelsz az ágyból.”

Erzsike bevette a gyógyszert, és már másnapra meggyógyult. Szerinte a görcsönyi Jolika okozta a betegségét, mert éppen az azt megelőző napokban látogatta meg őt Rádfalván:

„Puszi barátaink vagyunk szemben, de a hátam mögött a Jolika más.”

3. EZOTERIKUS, NEW AGE-ISMERETEK

Eddigi ismeretem alapján úgy gondolom, hogy Erzsike mágikus-specialista arculatának ez a szelete az előzőkhez képest kisebb szerepet játszik gyógyítói praxisában. Állítása szerint Amerikából, az egyik betegétől kapta azt a jóskönyvet, amiben többek között az angyalok nevei, a megidézésükre szolgáló imák is szerepelnek. Erzsike sem a

²⁰ Saját gyűjtés, Töröcske (Somogy m.), Kaposvár (Somogy m.) 2001.

könyv megmutatására, sem az imák felfedésére nem volt hajlandó egyetlen ottlétemkor sem. Csak szűkszavúan foglalta össze mindazt, amit az angyalokról tud. Mindennek saját angyala van a világon. Mindig azt az angyalt kell segítségül hívni, amelyik azon a területen uralkodik, ahol a kliens szerencsés szeretne lenni.²¹

A szerencsehozó amulett készítése a következőképp történik: Erzsike a magában mondott imával megidézi a megfelelő angyalt, közben egyetlen vonallal angyalfigurát rajzol egy kis papírdarabra. Ezt átadja a kliensnek. A rajzot olyankor kell magával vinnie, ha az illető angyal segítségére szüksége lesz.

4. A SZENT GYÓGYÍTÓ

Végül Erzsike gyógyítói identitásának általam legdominánsabbnak ítélt aspektusát mutatom be: a szent gyógyítót. A bevezetőben már utaltam rá, hogy a területen egykor tevékenykedő javasok is lehettek szent gyógyítók. Erzsike *javas/öntő* aspektusai tehát eleve magukban hordozhatták az isteni, mennyei konnotációkat. Véleményem szerint azonban a helyi hiedelmekből kibontakozó *javas/öntő* arculat esetében ezek a mennyei kapcsolatok kevésbé hangsúlyosak.²² Erzsike az öntés procedúrája közben mondott fohászában Szűz Máriát és Szent Antalt hívja segítségül.

Drágaságos szép Szűz Máriám, Szent Antal, segítsetek nekem, hadd védjem meg a Juditot az átoktól, a bajtól, a betegségtől, a veszekedéstől, a kellemetlenségtől, s hadd hozzak a Juditra békességet, egészséget, nyugodtságot...

A megjelenő — s természetesen csak általa látható — angyalok, vagy az előbb említett szentek tájékoztatják őt a beteg betegségeiről.

[...] amikor gyógyítok, az angyalok mindig megjelennek a szemem előtt. Tehát becsukom a szememet, imádkozok az emberekér', s akkor megjelennek az angyalok, és az angyalok mondják meg nekem, hogy annak az embernek mije sériült meg. [...] akkor jönnek elém a kis angyalkák, röpködnek, és akkor a becsukott szemembe' azok mondják, hogy mit, hogyan, merre.

Angyalok és szentek időnként teljesen összemósódnak elképzeléseiben, s valójában nem is e transzcendens lények teológiailag meghatározott karaktere, hanem az általuk képviselt jóindulatú hatalom és jótékony hatású erő az, ami számára igazán lényeges.

[...] minden olyant, aki szent, azt szeretem. [...] Minden szent nekem egyforma, mert azok szentek. Mindegy, hogy egy angyal, vagy bármi. Tele van a házunk, a lakásunk angyallokkal.

²¹ Csak megkockáztatom a feltételezést, hogy Erzsike könyvének forrása lehet a reneszánsz elit mágiában igen népszerű angyalmágia valamely varázskönyve. Az angyalmágiáról, elsősorban John Dee kapcsán lásd: SZŐNYI György Endre: „Exaltatio és hatalom”. Keresztény mágia és okkult szimbolizmus egy angol mágus műveiben. Szeged, 1998. 51–52., 56., 178., 233.

²² Egyedül a töröcskei öntőasszony-dinasztia esetében figyelhető meg a gyógyítás képességének isteni-mennyei eredete, a gyógyulás közvetlen kapcsolódása az isteni akarathoz: „Az a világon sőtmi mást, az Isten gyógyította mög, mer ez egy ojjan imásdág, ami régön a föltre maradt, ugye aztanáék ez által az Isten is segít azon, hogy gyógyuljon mög...” ERDÉLYI Zs. i. m. 1976. 137. Saját gyűjtéseim is alátámasztják ezt a meglátást.

Erzsike mediátorként viselkedik a szentek, angyalok által benépesített, keresztény jellegű transzcendens szféra és a mindennapi élet szintere között: adományok és imák révén fordul hozzájuk, de tulajdonképpen — bár nagyon szelíd formában — kényszeríti őket az együttműködésre.

[...] Mert én nekem az a mániám, hogy veszek a szentjeimnek virágot, (köhög), és úgy adom nekik azt a virágot, mint hogyha a munkájukat fizetném meg vele. Tehát ez egy olyan dolog, hogyha megajándékozzuk a szenteket valamivel, akkor az nekünk utána dupla szerencsét hoz. [...] Hát ezt biztosan hallottad má', hogy mikor azt mondják, azt, hogy valamit adsz a papnak, vagy adsz az apácáknak, vagy valakiknek, s akkor azt mondja egy pap, vagy az apáca, hogy az Isten fizesse meg. Ezt szokták mondani. És ez így is van. Így is van.

A szenteit fogja munkára, velük dolgoztat, amikor gyógyít, vagy elősegíti a kliens által óhajtott dolgok beteljesülését:

Na de most, hogyha én csinállok egy nyolcvanmilliót kölcsönt, mondjuk öt hónap alatt, hogy sikerüljön nekik fölvenni, föl is veszük, akkor én úgy érzem, hogy azér' egy csokor virágot azér' megérdemelnének a szentjeink, itt, ahol dolgozunk. És akkor még ez se. És akkor egy-kettő volt ilyen, akinek azt mondtam, hogy akkor nincs szüksége arra, hogy én még egyszer a szentjeimet befogjam a munkára, hogyha ő ilyen, hogy sajnál még egy csokor virágot is...

A szentjei segítségét veszi igénybe akkor is, ha ellenségeit (az ellenséges rontót) akarja megbüntetni. Nem ő küzd meg „személyesen” velük, mint azt a boszorkány hagyományos ellenfelei teszik (akár maga a jvas is), hanem a mennyei segítők kelnek pártfogoltjuk védelmére, anélkül, hogy neki kémié kéne őket. Az őt bántalmazók rajta keresztül tulajdonképpen a szenteket sértik meg: illetéktelen területre, a szent szférába hatolnak be, tehát büntetést érdemelnek az azt benépesítő lényektől, vagyis a szentektől.

[Gy: És olyan már volt, hogy magát is így megbetegítette valaki így rontással, azon kívül, mikor ehhez az öregemberhez fordult? Mert amikor itt voltam múltkor, akkor mondta, hogy a szemét ...] Igen, szóval jött egy ilyen dolog, hogy az emberek egymással ellenségesek, abból a szempontból, hogy irigylük, hogy mit tud. [...] Úgyhogy vannak olyan emberek, akik ezt irigylük. Pedig a nagyon szentes ember, mint én például, azokat az embereket nem szabad ööö megátkozni, vagy megrontani, mert azokat ööö visszabiönteti a szent duplán. Tehát hogyha most ő nekem csinált egy, kíséreltezzem velem, végül is tud-, megtudtam utólagosan, hogy ki volt az. [Gy: Igen?] Igen. Megviaszoltam a házamat, és megtudtam azt, hogy ki az ellenségem, ki irigyli a tudásomat, és hogy ki volt képes arra, hogy velem szembeszálljon rossz dologgal. Mert mutatta nekem a viasz és a kártya, hogy annak a valakinek az üzlete, tehát a munkája tönkre fog memmi, de még lesz neki egy lábsérülése. Tehát a lába tönkre fog annak a férfinak menni, aki ezt nekem csinálta. [Gy: Aha, értem.] Na, és akkor olyan dolog történt, hogy három hét múlva betörték a bótjába, elvittek olyan háromszázezer forint értékű árukészletet. Tegnapelőtt meg valahogy a lova nagyon összetaposta a lábát. Úgyhogy pontosan megtudtam, hogy ő volt az. És eddig nagyon barátságos volt, és mostanába' nagyon-nagyon elkerü'get. Úgyhogy semmiféle üzleti dolognu' se, meg úgy különben se nemigen szeretne velem beszé'ni. Észrevettem. Pedig nem csináltam vele

semmit. [...] Csak ő megérezte azt, hogy én észrevettem, hogy ő csinált velem valamit. Ez az, amit nem szabad.

Két védőszentet emel ki magának a keresztény panteonból: Jézus Krisztust és Szűz Máriát, akik egyben a férfi és a női princípiumot is megtestesítik számára. Jézus, mint férfi, úgy tűnik, nagyobb erőt tud számára nyújtani.

Nekem van [védőszentem]. Neken van a Szűz Mária, de én a Jézust se hagyom el, mert a Jézus az nekem úgy van, hogy ő egy férfi, és mindig úgy képzelem, hogy a férfiak azér' erősebbek, mint a nők. És valahogy ilyen formába' mind a kettőt, mind a kettőt nagyon szeretem.

A szentek saját magánéletében krízishelyzeteiben is látványosan és váratlanul — szinte csodával határos módon — segítik. Ennek oka — Erzsike szerint — kizárólag a szentek „munkájának” megfelelő honorálása, vagyis az irányukban mutatott látványos tisztelet és szeretet, valamint a jócselekedetek.

És reménykedek abba', hogy ha én ilyen jólelkű vagyok, segíték az embereken, meg a szentjeimet nagyon-nagyon szeretem, én reménykedek abba', hogy ők azt nekem meg is hálálják. És még meg is honorálták mindig. Te, és érdekes módon, váratlanul'. [...] Így segítenek a szentek, hogy ilyen hirtelen. Hirtelen. Hát még nem volt arra példa, hogy mondjuk, ne sikerü't volna valami olyan dolog, amit szerettem volna. Hát ezér' szeretem is mondjuk ezt a házat...

Házát a szentek a szó szoros értelmében megszállva tartják. Az „egyszerű” látogatók, a betegek, kliensek jól érzik ott magukat. „Azt mondják az emberek, hogy nagyon jó ez a ház. Jó idejőnni” A belépő mágiikus specialisták — a göröcsönyi Jolika és a pécsi kártyavető, Rozika néni — konkrétan „szentes védelemről” beszélnek, szentek jelenlétét érzik.

[...] nem, tudják, hogy mi van itt, a kapun belül. Akkor szentes védelem van, hogy ez igazán, igazán érdekes, mert ilyen..., ilyen, nagyon nagy ritkaság.

A szent gyógyító a jóslás és az öntés során minden egyes alkalommal kapcsolatba is lép velük: látja és hallja őket, élvezzi a védelmüket az ellenséges transzcendens erőktől:

„... itt a házban vagyok védelemben, én is érzem. Tehát csakis ezt érzem. Hogy itt, itt nekem jó lenni”

A szentek két körülbelül 30 cm magas kegyszobor formájában vannak jelen az öntésre és jóslásra szolgáló kamrácskában álló asztal tetején: figyelemmel kísérik a jóslás folyamatát, és az őket segítségül hívó szent gyógyító számára is elérhetőek. „Jelenlétükkel” tulajdonképpen legitimálják a gyógyítást és a jóslást: a helyszínt a mindennapiból szakrálissá változtatják át, ezáltal a szent gyógyító tevékenységét is a szent szférához kapcsolják. Továbbá nyilvánvalóvá teszik a szent gyógyító jó szándékát, tevékenységének pozitív előjelét.

Erzsike — állítása szerint — tevékenységét az egyház legitim képviselőjének, a kémesi plébánosnak tudomásával, beleegyezésével és támogatásával végzi. Mi sem jelzi ezt látványosabban, mint hogy a pap maga is küldi hozzá a betegeket.

[...] egy időbe abba szerettem volna hagyni, de akkor azt mondta a pap, hogy ez isteni adottság nekem. Ő is hozott hozzám embereket. Könnyebben túlvészelték a műtéteket, nagyon szépen fölgyógyultak.

A plébános több esetben is megerősíti őt gyógyítói küldetése elfogadásában: nyomatékosan felhívja figyelmét képességeinek isteni eredetére, és figyelmezteti a gyógyítás folytatásának szent kötelességére:

[...] áltálába' véve a papok nem szeretik a jóslásokat meg az ilyesmit, mert ők azt mondják, hogy ez sátáni dolog. De végül is azt mondta a pap, hogy amit én csinállok az viszont szent dolog, az jó dolog. És azt a Jóisten adta és ezt én soha nem hagyhatom abba.

E cél érdekében a pap segít értelmezni a tanácstalanul hozzá forduló Erzsike látomását: saját transzcendens tapasztalatának fényében Erzsike Jézus általi elhívásáról, és így gyógyítási kötelezettségéről beszél neki.

[...] amikor ideköltöztünk, utána nemsokára jött az a nagy fény. Este ott volt, a küszöpné' jelent meg, ahogy léptem be a szobámba. Olyan másfél, két méter magasra följött a fény. És akkor átléptem a fényen és akkor visszamentem, és újra és még mindig ott volt a fény. És akkor másnap megkérdeztem a paptól, hogy ez mit jelentett. [...]. S azt mondta a pap, hogy akkor megjelent a Jézus és ezér' nem hagyhatom abba. Mert ő is, amikor gyerek volt, öneki is jött egy nagyon nagy fény a szeme elé, és a kisgyerek korába' ő meglátta Jézust, és ő pap lett.

A szent gyógyító a betegekkel szemben példaadó, mintaszerű viselkedésre törekszik. Igyekszik, hogy gondjai rejtve maradjanak kliensei előtt: ők csak a jó, segítőkész, „kedves” Erzsikét lássák, hiszen ebből, az ő példájából is nyerik a gyógyuláshoz szükséges erőt.

[...] nekem mindig olyan embernek kell maradnom, ahogy az emberek engem látnak. Tehát, hogy egyformának. Olyannak, hogy övelük tudják kedves lenni, tudják nekik segíteni.

Erzsike az egész falu-közösség szakrális és egyben világi patrónusának szerepére is vágyakozik: kápolnát akar állíttatni és vállalná a polgármesterséget.

Nyáron, ha egészséges leszek és tudok dolgozni, vagy ha sok ember jön, akkor szoktam sok pénzt adakozni az emberek pénzéből a templomoknak. De végül is szeretnék egy szobrot állíttatni az udvaromba, ami egy nagyobb szobor lenne, igen. És lenne neki egy ilyen íves kis kápolna-szerűsége, és abba lenne benne mondjuk vagy a Szűz Mária, vagy a Jézus, és akkor eléje csinálna a fiam egy ilyen öö öö gyertya- vagy virágtartó részt, ahova vagy egy szentelt gyertyát, vagy egy csokor virágot le lehet rakni. Igen. (Szünet) Ezt nagyon szeretném, ez minden vágyam. És a fiam kőműves, és azt mondta, hogy ő megcsinálja. Onnan felül szeretném, onnan a csap felőli részen, hogy arra nézzen a kapu felé egy kicsit a szobor. Hát valami olyan dologból szeretném, ami nem fagyik szét, mert a gipsz az szétfagyik, úgyhogy valami kőből szeretném azt megvenni. Negyvenötvenezer forint egy olyan, de meg fogom venni. S ameddig én élek azt innen a házból nem viheti el senki. [...] mert már akarnák az emberek - mivel nagyon szeretem az embereket, ők is engem, sokat, nagyon, túlságosan is jólelkű vagyok. És az az igazság, hogy nagyon szeretnék az emberek, ha polgármester lennék. És lehet, hogy megvárnám a jövő évet, ezzel a gondolkodásommal. És akkor, amikor polgármester lennék, akkor viszont ide a térre tudnák állíttatni a magam pénzéből egy szobrot. Tehát ez szép dolog lenne.

Az udvari kápolna, vagy a távlati terveiben szereplő utcai, falu közepén álló szobor felállításával Erzsike egyrészt a kegyességi megnyilvánulások hagyományos formáinak

(adakozás, fogadalmi kereszték állítása, stb.) megfelelően cselekszik, s egyúttal látványosan demonstrálja vallásos életvitelét. Másrészt ezen a módon mintegy ki is terjeszti az eddig a háza kerítésénél véget érő szent teret így kívánja védelme alá vonni a falu egészét. Polgármesterként elsősorban karitatív célok vezérelnék: szeretné felvirágoztatni elhanyagolt faluját.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatom elsősorban esettanulmány: egy mágikus specialista alakján keresztül igyekeztem rávilágítani egymástól nagyon is eltérőnek vélt ideológiák, hiedelemrendszerek, képzetkörök összekapcsolódásának módjaira. Kutatásomat természetesen tovább folytatom, egyrészt a megfelelő elméleti keretek finomabb kidolgozása, másrészt az általam most csak érintőlegesen említett többi gyógyító és jós tevékenységének behatóbb ismertetése, harmadrészt a „másik oldal”, a klientúra megrajzolása irányában.

SUMMARY

JUDIT KIS-HALAS

„Whenever I heal angel appear before my eyes”

A holy healer from South Baranya

(A case study)

I have outlined the process of the identity-creation of a modern and at the same time archaic magic specialist in my case study. The analysis is based on a path-of-life interview and ensuing informal talks struck up with the holy healer, Erzsike, which were recorded during my acquisitions in 2000 and 2001. As an addition, I have used data from the region of Southern Transdanubia together with my own collections from Somogy County. From this narrative text I have mostly highlighted those parts, which best illustrate the integrating process of magic traditions of different sources. Erzsike seems to be the repository of three different magic traditions: 1. She is the successor of folk-healers from the area of Ormánság and Southern Transdanubia, who can identify signs of bewitching in the course of her healing activities; 2. She is also engaged in cartomancy, this way, her fortune-telling by cards can be linked to some probable urban traditions of later origin; 3. She conjures up angels from a magic book sent from America and prepares angel-amulets, which should rather be evaluated as the outcome of fairly recent new-age esoterics.